

נתקבלו במערכת

אוהלי הלכה. הלכות חנוכה מבוארות בטעמיהן לאשכנזים ולספרדים על פי פסקי הגאון הרב יעקב אריאל שליט"א. כתיבה: הרב מאיר בראלי. שבי דרום, מכון התורה והארץ, תשפ"ב. 56 עמ'. (machon@toraland.org.il)

קובץ זה הוא חלק מפרויקט שהולך ומתקדם של סדרת ספרי הלכה נגישים ומבוארים, כאשר בשאלות חדשות, או בשאלות ישנות שהתחדשו, נסמך המחבר על הכרעותיו של רבנו הרב יעקב אריאל שליט"א. כחוט השני בולטת בספר חשיבות המשך מסורת הפסיקה המקובלת, ההימנעות מהכרעות שמנוגדות לה, וההישענות בפסיקה על דעתם של פוסקי דורנו והדורות האחרונים. כך למשל מכריע המחבר שאין לברך על הנרות שמדליקים באירועים ציבוריים, מפני שהמנהג להדליק בברכה קיים דווקא בהדלקה בבית הכנסת. אולם הוא קובע שאם מתפללים ערבית בציבור במהלך אותו אירוע אפשר לברך לפני התפילה על נרות החנוכה, דעה ממוצעת בין הדעה שאין לברך כלל בהדלקה שמחוץ לבית אלא בבית הכנסת בלבד, לבין הדעה שבכל אירוע עם קהל אפשר להדליק בברכה. הסדרה אמורה להקיף ראשית את הלכות המועדים, ובהמשך את שאר ההלכות המעשיות. בהצלחה.

אמונת עתיד. כתב עת למאמרים המשלבים מחקר תורני ויישום הלכתי בארץ ישראל. העורך: הרב יואל פרידמן. גיל' 141 (ניסן תשפ"ד). שבי דרום, מכון התורה והארץ, תשפ"ד. 159 עמ'. (machon@toraland.org.il)

עוד גיליון מלא וגדוש מתורתם וחידושיהם ופעולותיהם של המכונים ההלכתיים-יישומיים העיקריים בארצנו - מכון התורה והארץ, מכון פועה, מכון צומת, מכון כת"ר לכלכלה על פי התורה, מכון משפטי ארץ בעפרה, מכון משפט לעם - שדרות, מכון המקדש בירושלים, כושרות, מכון שלזינגר שע"י המרכז הרפואי שערי צדק, מכון הליכות עם ישראל שבקרית אונו, מרכז תורה ומדינה בניצן, ו'חותם' - אירגון לחיזוק יהדותה של המדינה בראשות הרב יעקב אריאל שליט"א. המדורים הקבועים מכילים חומר חדש ומעניין: י"ג תשובות קצרות, בהן תשובת העורך הרב פרידמן בשם הרב יעקב אריאל, שלמרות שהעירייה מצפה רמון נמצאת מחוץ לגבולות עולי בבל וכנראה גם מחוץ לגבול עולי מצרים - היות והיא חלק מארץ ישראל המובטחת יש בה את מעלת ארץ ישראל, ויש לברך על פירות שבעת המינים הגדלים בה 'על הארץ ועל פירותיה'. מדור 'הארץ ומצוותיה' עוסק בין השאר בשאלה האם המצב היום בארץ הוא כבר של 'ביאת כולכם', ולדעת הכותב אי אפשר להוציא את אחינו המתבוללים מן המניין, ולפיכך רוב עם ישראל עדיין לא נמצא בארץ. במדור 'משפט התורה' שבעה מאמרים, באחד מהם מציג הרב אריאל בראלי שאלה עגומה ועדינה שהגיעה לבית דין לממונות: אשה תבעה את מעסיקה, שלטענתה פיתה אותה לא-פעם תוך ניצול יחסי מרות ושימוש בלחצים כלכליים ונפשיים, לשלם לה פיצויים על הנזק הנפשי שנגרם לה ('נזק'), על ימי המחלה הרבים שנאלצה ליטול ('שבת'), ועל התשלום לטיפול הפסיכולוגי שנאלצה

לקבל ('ריפוי'). השאלה היא האם מדובר על פיתוי בוגרת שאינו מביא לחיוב ממוני של המפתה, או שמדובר על מצב של פיתוי קרוב לאונס, ואז הוא חייב לפצותה. בלי להיכנס לענייני האיסור החמורים שבדבר ולאפשרות שהאשה נאסרה על בעלה, קבע בית הדין אחרי בירור מקיף שאי אפשר להוציא ממון מהאיש למרות שהוא הודה בעיקרי העובדות, כי קיים ספק אם המעשה היה בהסכמה או תוך אילוץ, ובדיני ממונות 'המוציא מחברו עליו הראיה'; אולם בית הדין חייב את האיש, מעבר לשורת הדין, בהוצאות הטיפול הפסיכולוגי הממושך שהאשה נאלצה לעבור בעקבות האירוע, כשהוא מסתמך על תשובת רב צמח גאון המובאת בטור שבמקרים מעין אלו כדי שלא יהיה חוטא נשכר ניתן לחייב את המזיק לפייס את הניזק בממון גם כאשר הוא פטור מעיקר הדין. במדור רפואה והלכה נמצאים שני מאמרים חשובים, האחד עוסק בשאלה אם גבר הסובל מתסמונת קליינפלטור נחשב פצוע דכא (המחבר מעיר בין השאר על הקשר ההלכתי בין התסמונת הזו לגברים הרבים, כ-15% מהאוכלוסייה, שסובלים מווריקוצלה), והשני מביא מסקנה של מחקר שנעשה במכון פועה על פסיקה במראות נידה דרך צגי מכשירים אלקטרוניים, שמשקנתו היא שעדיין לא איכשר דרא טכנולוגית ומעשית, ופסיקה בהלכות נידה בהסתמכות על 'ראייה' של הפוסק בעזרת זום או וואטסאפ עלולה להביא לתקלות חמורות. קצרה היריעה לסקור כאן את שאר המאמרים המעניינים והחשובים שנמצאים בגיליון מעולה זה. חמרא לכל הכותבים שליט"א, וטיבותא לעורך המוכשר ידידי הרב ד"ר יואל פרידמן.

אסיא. כתב עת שפיט לרפואה, אתיקה והלכה. חוברת קכז-קכח, אייר תשפ"ג [כרך לב חוברות ג-ד]. העורך: ד"ר מרדכי הלפרין. ירושלים, מכון שלזינגר, תשפ"ג. 206 עמ' (02-5361600)

כעשרים מאמרים בחוברת זו, השנייה לשנת תשפ"ג. בראשה נמצאת חוות הדעת ההלכתית של הרב הראשי הר"ד לאו שליט"א מחודש טבת תשפ"ג בעניין כשרות הבשר המתורבת, שכבר עוררה פולמוס ענף (ראה לעיל עמ' 52 ואילך), ובהמשך נמצא פסק דין מפורט של הרב גרוזמן מבית הדין בפ"ת בו הוא דוחה דרישה של בעל שנמצא בתהליכי גירושין להשתמש בעוברון המוקפא שלו ושל אשתו ולהתחיל בעזרתו תהליך של הריון (ברחמה של אשתו או ברחמה של פונדקאית) למרות שמדובר על האפשרות האחרונה שלו לזכות לילד, מעין תמונת-ראי של פרשת נחמני הידועה מלפני כשלושים שנה. העורך הרב הלפרין מעיר כמה הערות ביקורתיות בשולי פסק הדין, ומסיים בקביעה ש'פסק דין רבני זה איננו סוף פסוק מבחינה הלכתית', רמז עבה לכך שיתכן שערעור של הבעל לבית הדין הגדול יהפוך את הקערה על פיה. במאמר הבא ידידי הרב איתן קופיאצקי דן אם שתל באוזן של חרש שהפך לחלק מגופו מוציא אותו מגדר 'חרש' לעניינים הלכתיים שונים, בניגוד למכשירי שמיעה רגילים שאינם משנים את הגדרתו ההלכתית, והרב מרדכי פטרפרינד מתיר להשתמש בדם האדם לטיפול בפצעים בחניכיו-שלו למרות שחלק מהדם יבלע ע"י המטופל במשך הזמן, מפני שעיקר איסור אכילת דם האדם הוא משום מראית עין ולצורך רפואה מותר, וגם מפני שאין כוונה לבלוע את הדם הזה והבליעה קורית מאליה. מאמרים אחרים עוסקים בברכת

'הגומל' אחרי מחלת קורונה, בשימוש בלחצן מצוקה בשבת, בהיבטים הלכתיים בכריתת חם, בשאלה אם אשה נאסרת בעקבות פרוצדורה של הוצאת שאריות שלייה בעזרת היסטרוסקופיה, ועוד ועוד, מידע רפואי והלכתי מהמעלה הראשונה. לסיום אני מעיר שוב לידידי עורך 'אסיף' (גם ב'כובעי' כחבר מערכת) שאין שום צורך ושום הצדקה לשמור על המספרים הכפולים של החוברות [הפעם: חוברת קכז-קכח; כך לב חוברות ג-ד] בגלל סיבות היסטוריות למיניהן; גיליון אחד - מספר אחד!...

אסיף. שנתון איגוד ישיבות ההסדר. כך ט. עורך ראשי: דביר במברגר. ירושלים, איגוד ישיבות ההסדר, תשפ"ד. 708 עמ'. (ktavet.asif@gmail.com)

כתב העת 'אסיף' מהווה במה שנתית למאמרים בהלכה ואגדה של הלומדים והמלמדים בישיבות המשותיכות לציונות הדתית, כשאחד מתפקידי העיקריים הוא לקדם את היצירה התורנית האיכותית בישיבות 'שלנו'. כעשרים חברי מערכת מהישיבות השונות (עדיין לא מכולן; גילוי נאות: גם אני הקטן חבר מערכת 'אסיף') מבקרים באופן אנונימי את המאמרים הרבים שמתקבלים לפרסום כדי שרק הטובים שבהם ייכנסו לקובץ, וקנאת סופרים תרבה חוכמה. בקובץ זה של 'אסיף' כשלושים מאמרים בחמישה מדורים, ומגיליון זה גם ארבעה מאמרים גדולים וחשובים שלא נמצא להם מקום בגיליון עצמו, והם נמצאים - על פי המדיניות החדשה של המערכת - באתר הפעיל-מאוד של 'אסיף'; הם נחשבים כחלק מהגיליון הזה, תקציר שלהם נמצא בראש הכרך, והם רשומים בתוכן למרות שאינם נמצאים פיסית בגיליון. בין המאמרים האינטרנטיים האלו נמצא מאמר גדול ובו ביאור חדש בשיטת ר"י הזקן בסוגיית 'נסכא דרבי אבא', מאמר מקיף של העורך הראשי על סוגיית כוחו וכח שני וגרמא בהלכה, מאמר על גדרי מלאכת צידה בשבת, ואחר בעניין איסור תלמוד תורה בתשעה באב. בין המאמרים בקובץ נמצאים במדור מיוחד, שנוסף לרגל מלאת חמישים שנה למלחמת יוהכ"פ, דברים מרגשים על משמעותה של מלחמה זו, ובעיקר על תרומתם המיוחדת של בני ישיבות ההסדר בה, מאת הרב אהרן אייזנטל רב היישוב חיספין שבגולן, הרב מרדכי גרינברג נשיא ישיבת כרם ביבנה והרב יעקב מדן מראשי ישיבת הר עציון, כולם מלוחמי המלחמה ההיא. בהמשך מובאים דברי זיכרון על מורנו הרב חיים דרוקמן זצ"ל, ואחריהם י"ד מאמרי עיון והלכה, שישה מאמרי מחשבה, שלושה מאמרים בענייני מקרא, ושלושה מאמרים בענייני אישים ושיטות: על ר' שלמה פוליצ'ק 'העילוי ממיצ'ט', על דרכו של הרי"ף בהבאת סוגיות מהירושלמי (מאמר מחקרי חשוב ומעניין, שמנתח את 150 הסוגיות בערך שבהם משתמש הרי"ף בירושלמי, מוכיח שלעיתים קרובות לא היה מונח לפני הרי"ף הירושלמי עצמו אלא רק ציטוט ממנו - בעיקר מתוך דברי רבנו חננאל, ומראה את שיטת הרי"ף להכריע כבבלי רק אחרי ניסיון ליישב בין שני התלמודים כך שדברי שניהם ייפסקו להלכה), וסקירה על ספרו החדש של הרב אלקנה ליאור על הר הבית. הגיליון, שמוקדש לאחד ממיסדיו ועורכיו הראשונים הרב איתם הנקין הי"ד הבלתי-נשכח, עבר 'מתיחת פנים' צורנית ותוכנית, והוא מכבד את כותביו ואת קוראיו (וגם את עורכיו...).

דרכי רש"י. עיונים בשיטת רש"י בפירושו לתנ"ך ולש"ס. הרב ישראל איסר צבי הרצג. ירושלים, מוסד הרב קוק, תשפ"ב. 493 עמ'. (yherczeg@gmail.com)

הרב הרצג, תלמיד חכם רב-תחומי, מנסה בחלקו הראשון של ספר זה להגדיר את הכללים השיטתיים שעל פיהם כתב רש"י את פירושו לתנ"ך, כשהוא מניח שהלומד המבין ימצא עומק ורוחב גדולים הרבה יותר בפירושים אלו כאשר ידע להבחין בשיטתיות שבה רש"י בחר את פירושו וניסח אותם. החלק השני של הספר עוסק בשיטות רש"י ובעלי התוספות בפירושיהם לתלמוד, כאשר החידוש העיקרי בו הוא שההבדל בין שיטות הלימוד שלהם נובע, לדעת המחבר, מההבדל בדרך עבודת ה' שלהם: רש"י נוהג בשיטה ישירה, ומבאר את דברי הגמרא כפי שהם, כפי שיוסף הצדיק נהג לקבל את הדברים כפשוטם וללכת בדרך הישרה העומדת לפניו, ומאידך בעלי התוספות נוקטים בשיטת יהודה אחיו שמחפש את האחדות אפילו בין מושגים סותרים, גם אם התוצאה רחוקה מהפשט, וכבר העיד ר' דוד טביל ממינסק בעל ה'נחלת דוד' שחשוב יותר לבעלי התוספות שדבריהם יאמרו בסברא ישרה מאשר שיתאימו בדיוק למילים של הסוגיא. בבקיאות נפלאה בספרי חסידות ומחשבה חורז המחבר בספר בין דמויות רחל ולאה, אברהם ויצחק, ישמעאל ועשו, יהושע וכלב, יוסף ואשת פוטיפר, יעקב ורחל, יהושע בן נון ויואב בן צרויה, הלל ושמאי, רבה ורב יוסף ועוד ועוד, ובין מושגים כאש ומים, שור וארי, בינה ודעה, פשט ודרש. בעלי תלמוד ובעלי משנה, ישירות וחריפות, לימוד ומעשה ועוד רבים. 11 נספחים ובהם ברירי סוגיות בתנ"ך ובתלמוד מהווים את חלקו השלישי של חיבור זה. זהו ספר מלא וגדוש, שאינו בנוי לקריאה מקופי - אלא דורש עיון ולימוד מעמיקים, ועושר רב טמון בו.

האוצר. כתב עת אלקטרוני לכל מקצועות התורה. גיליון פ"ד, כסלו תשפ"ד. שיז עמ'. (haotzar5777@gmail.com)

'אוצר החכמה', התוכנה והאתר, שינו במידה מרובה את פני לימוד התורה אצל למדנים רבים. לא מדובר רק בספרייה התורנית הדיגיטלית המקוונת הגדולה והמגוונת ביותר בעולם המכילה כמעט 130,000 [!] כרכים, שברובם ככולם אפשר לערוך חיפוש בתוכן בעזרת מנוע חיפוש משוכלל ולמצוא בעזרתו כמעט כל מה שחפץ בו המחפש, אלא גם בפורומים איכותיים ביותר לביור ענייני ספרים וסופרים והלכה ואגדה ואישים ועוד. תוצאת לוואי של הפעילות הענפה בפורומים האלו הייתה ייסוד הירחון האלקטרוני 'האוצר', שבו מתפרסמים חודש אחרי חודש עשרות מאמרים רובם מאת משתתפי הפורומים האלו וגם מאת כותבים אחרים. חמשת העורכים הם מוותיקי פורום אוצר החכמה, ומעניין ששניים מתוכם הם למדנים מהציבור החרדי ושלושה מהציבור החרד"לי, שהרי אחת המעלות של הפורומים האלו היא הקירוב שהוא גורם בין הלמדנים השותפים להם, כאשר המבט מופנה לתוכן ולרמה ולידע ולא לצבע הכיפה שעל ראש הכותב. כתב העת הזה כבר זכה לתפוס את מקומו המכובד בין תלמידי החכמים בדורנו, ויעידו על כך איכות המאמרים ומעמדם-התורני של רבים מהכותבים. מעלה נוספת בהיות כתב העת אלקטרוני היא האפשרות לפרסם גם מאמרים ארוכים שיתכן שלא היו מתקבלים בכתב עת אחר (כמו 'המעין' למשל). בגיליון הנוכחי כלולים כ"ג מאמרים, ועוד

כמה הערות על מאמרים שהתפרסמו בגיליונות הקודמים. כדרכם של כתבי עת מכובדים הוא פותח בכתבים של גדולי הדורות הקודמים, והפעם חידושים מאת הגאון רבי דוד רפפורט זצ"ל בעל 'מקדש דוד' על התלמוד, מכתבי תורה שנשלחו לסטייפלר - רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל, ותימלול שיחה בעניין 'יש קונה עולמו בשעה אחת' שהעביר הגאון רבי ברוך מרדכי אזרחי זצ"ל רב-הפעלים לבוגרי ישיבה קטנה זמן קצר לפני פטירתו לפני חודשים ספורים. בהמשך מובאים פסקים בעניין הדלקת נרות חנוכה לחיילים בצבא שכתב רבי יעקב כץ, מראשי ישיבת הכותל בירושלים, לתלמידיו שהיו מגויסים בעקבות מלחמת יום הכיפורים לפני חמישים שנה - ועד כמה הדברים אקטואליים גם היום! בהמשך עוד בירורי הלכה בעניין מקום וזמן הדלקת נרות חנוכה ורמת החיוב להדליק דווקא בשמן זית, בירורים בעניין 'על הנסים' ובעניין מהותה של 'החכמה היוונית' ממנה דרשו חז"ל להתרחק. בהמשך מתקיים ויכוח חריף בעניין הדיוק של הלוח עם זמני היום בהלכה שיוצא לאור ע"י הרב בניזרי ע"י ישיבת אור החיים, כאשר עורך הלוח עומד על כך שהוא נוקט בשיפוליו של הרב עובדיה יוסף זצ"ל ונוהג בדיק על פי הוראותיו. במאמר אחר מכריע הרב נחום אייזנשטיין, תלמידו ומקורבו של הגריש"א זצ"ל, שגם בשעת חירום אין להוציא נשק במקום שאין עירוב תקין, ועדיף שכל הציבור יתפלל את תפילותיו בבית ביחידות בשעה שאסור להתפלל בבית הכנסת בלי שומר חמוש ואין נוכרי שיכול להיות שומר עליהם, והעיקר שלא יקלו בהוצאה מרשות לרשות. אולם לכאורה בשעת צורך גדול קיימת אפשרות להוציא בכרמלית חפץ בעזרת 'שניים שעשאוה' או דרך מקום פטור או באופן של פחות פחות מד' אמות, האם אין מקום להקל גם לצורך תפילת רבים במניין בקולות האלו? בהמשך קיים מאמר שמברר את השאלה החוזרת על עצמה איך תטבול אשה שאסור לה להרטיב את פנים אוזניה, ומתקיים דיון נוסף בעניין הדיו הכשר לסת"ם בימינו, ומתפרסם פסק דין בעניין חיוב מיסי קהל של בן עיר שאינו מתגורר בקביעות בעיר, ובירור מעשי בשאלה איזו כמות ודרך של שתיית יין אוסרת על האדם להורות ולדון, ומתקיים בירור מקיף בעניין גדרו ומעמדו של 'החשוד על השביעית', ועוד ועוד, אוצר תורני אמיתי בכמות ובאיכות. יישר כוחם של העורכים שעומדים על משמרתם באמונה ומשרתים את הציבור התורני בהאי שופרא מדי חודש בחודשו.

העונה לאליהו. חקרי הלכות ובירורי דינים, מאמרים, הערות והארות בדברי הפוסקים. או"ח ויו"ד. אליהו ואזאנא. ירושלים, תשפ"ג. שנו עמ' (Vazana104@gmail.com)

עשרים סימנים בענייני או"ח ותליסר סימנים בענייני יו"ד מכיל הספר החשוב הזה, שכתב אותו בוגר הישיבה הקטנה-הלאומית 'דרך חיים' שבשעלבים, שכבר לומד כמה שנים בישיבת מרכז הרב, בנו של רבי אברהם ואזאנא שליט"א, ת"ח ואיש חינוך ידוע בבאר שבע. המחבר מברר בכל סימן נושא הלכתי אחד שכבר דנו בו רבים, פותח בסוגיות הגמרא וממשיך בדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים, מקשה ומתרץ, ולעיתים דוחה או משאיר בצ"ע את דבריהם של גדולי הפוסקים בדורות הקודמים ובדורנו, ומגיע עד לפסיקה הלכה למעשה על פי דעתו ומסקנתו. ממבט ראשון מתעוררת תמיהה מה עוד ניתן לחדש בעניינים שכבר דשו בהם ודנו בהם בלי סוף, והנה מתברר שבלימוד שיטתי ומעמיק יש ויש נקודות וכיוונים שניתן עוד להתגדר

בהם. אין לי כוונה ח"ו לחלק ציונים לדברי תורה עמוקים ורחבים הבנויים ממסד ועד טפחות בלמדנות ישרה, בידע נרחב ובסגנון למדני-ספרדי מושך וקולח, אבל אין ספק שמדובר בספר מרשים ביותר. מעניינת מאוד הסכמתו של הראשל"צ הרב יצחק יוסף שליט"א - אחרי כמה שבחים על המחבר ולמדנותו הוא כותב כך: 'והאמת אומר כי בתחילה הסתפקתי אם לכתוב לו דברי הסכמה, שהרי בכמה וכמה מקומות נעשה תנא ופליג על גדול הדור [=אביו הרב עובדיה זצ"ל], והוא עדיין צעיר לימים... אבל מאחר וראיתי שהמחבר באמת ירא אלוקים, ואין לו שום כוונה ח"ו להתגדל... לכן אני מברך את המחבר' וכו' (הראשל"צ שליט"א הוסיף בדבריו שם הערה מזלזלת בלומדים בישיבות ההסדר בניגוד ללומדים בישיבות גבוהות, ואני הקטן מסופק אם מתאים וכדאי היה שדברים אלו ייכתבו). ואכן, גם בלי היכרות אישית (אני הקטן זוכר את המחבר מזמן לימודו בישיבת 'דרך חיים' הנ"ל כלמדן ומתמיד משכמו ומעלה) ניתן לחוש בתוכן ובסגנון של הדברים בספר שמדובר בתורה 'נטו', בלי אג'נדות וכלי הנחות יסוד, תוך צעידה בפשטות ואמיתות ואומץ בדרך הבנת דברי הסוגיא והפוסקים, בנימוס ובדרך ארץ לגדולי ישראל שבכל הדורות - אבל ללא משוא פנים, הן לחומרא והן לקולא. שני הפסקים שהראשל"צ העיר עליהם בדברי ברכתו היו החומרא של המחבר בסימן הראשון בספר שהנשים חייבות בשלוש תפילות בכל יום - בניגוד למנהג המקובל ולפסקי הלכה ארוכים ומנומקים של הרב עובדיה זצ"ל ושל בנו יבלח"א הרב יצחק עצמו בספרו 'ילקוט יוסף', והקולא שהקיל גם לספרדים להוסיף מים רותחים מכלי ראשון לתבשיל שנמצא על האש ועומד להתייבש, בניגוד לפסק השו"ע כפי שהבינו אותו הרב עובדיה ופוסקים רבים אחרים. המחבר גם נכנס למחלוקת האחים לבית יוסף בקשר לחטיף הבמכה אם ברכתו שהכל או בורא פרי האדמה (הוא מכריע לברך שהכל, בניגוד לדעת הראשל"צ שליט"א וכדעת אחיו רבי דוד שליט"א), נוטה להקל בשמיעת כלי שיר בזמן הזה בכפוף לתנאים מסוימים, דן בעניין אמירת הלל ביום העצמאות, בהיתר גילוח הזקן במכונה, בעניין חומרת האור זרוע וחומרת תרומת הדשן בדיני נידה ובסוגיא המרתקת והמעשית של 'וסת חצי קבוע' ועוד ועוד, כך שספרו תואם לחלוטין את הביטוי החז"לי 'כלי חדש מלא ישן'. ברכות מכל הלב לרבי אליהו היקר שיזכה לתורה וגדולה במקום אחד, ושעם ישראל יפיק ממנו את המיטב לאורך ימים ושנים.

השלמות ותוספות לערכים באנציקלופדיה התלמודית מדברי מרן הראי"ה קוק. עורך ראשי: הרב יהושע בן מאיר. ירושלים, המכון להלכה ומחקר שע"י ישיבת 'שבות ישראל', תשפ"ג. 690 עמ'. (rybenmeir@gmail.com)

חמישים כרכים של האנציקלופדיה התלמודית כבר יצאו לאור, ודיונים בעניינה התפרסמו (ועוד יתפרסמו) גם על גבי עמודי 'המעין'. אין ספק שמדובר ביצירת ענק, שבמשך השנים עלתה בהיקפה ובאיכותה ובתועלת שיש בה ללומדים ולפוסקים הרבה מעבר לכוונת מייסדיה, ואכמ"ל בעניין זה. הרב יהושע בן מאיר שליט"א, בזמנו תלמיד הישיבות פוניבז' ומרכז הרב, ת"ח מופלג שהיה מקורב מאוד לרב צבי יהודה ולגרש"ז אוירבך ולרבי אברהם שפירא זכר צדיקים לברכה, שבמהלך השנים שימש בתפקידים רבים בהם בין השאר רב צבאי בכיר וראש ישיבת 'שבות ישראל' באפרת, רואה בצדק באנציקלופדיה התלמודית את

התגשמות אחת ממתרות מרן הרב זצ"ל בקריאתו ללמדני ארץ הקודש לחיות 'חיים של יצירה'. דווקא בגלל זה חם ליבו בקרבו על כך שתורתו ההלכתית של הרב קוק מופיעה רק מעט בין כרכי האנציקלופדיה, אולי מפני שכתביו ההלכתיים הופיעו מאוחר יחסית, וגם מפני שדעותיו ההלכתיות בנושאים שונים מצוטטות פחות בין אחרוני זמננו מסיבות ידועות. לכן ביגיעה גדולה עסק עם צוות שלם של עורכים בליקוט פסקי הרב קוק לפי סדר הערכים של חמישים הכרכים, מערך 'א' ועד ערך 'מלתא דעבידא לטעמא'. מדובר בכמות אדירה של הערות ותוספות שתועיל מאוד לכל הלומדים והמעיינים והפוסקים, ובעיקר למי שתורת מרן הרב זצ"ל חביבה בעיניו, ובה רבים הם בימינו. צורפו לספר הערותיו הרבות של הרב צבי יהודה זצ"ל בגיליונות הכרכים א-ו שהיו בביתו. מתנה נאה לכל אוהבי הרב זצ"ל, לרגל מלאת מאה שנה לייסוד ישיבת מרכז הרב ושמונים שנה לייסודה של האנציקלופדיה התלמודית.

והאר עינינו. לימוד יומי באמונה. הרב ראובן ששון. רמת השרון, מכון מלאה הארץ דעה, תשפ"ג. 256 עמ'. (053-6240891)

חוברת ראשונה בסדרה, שמטרתה לסייע ללימוד יומי של ענייני אמונה ומחשבה ועבודת ה' בעזרת לקט מדברי תורתו של הרב ראובן ששון שליט"א, מייסדה של ישיבת רמת השרון. כל חוברת מפרנסת חודשיים יום אחר יום (חוברת זו מיועדת לתשרי ומרחשון תשפ"ד), ובה סוגיות אמוניות הפרושות על פני ימי השבוע באופן מובנה ומסודר. בחוברות הבאות תמשיך התוכנית ותתפרש על פני החודשיים הבאים, וכך כל השנה. המעוניין להשתתף אמור לפנות למכון 'ומלאה הארץ דעה' בטלפון הנ"ל, ולקבל חנימית את החומר וההדרכה הצמודה. שיהיה הכל לתועלת.

יְתֵהי אֶסְתֵּר נִשְׂאֵת חַן. ביאור מרענן ומרנין על מגילת אסתר. בנימין רוזנצויג. רמת השרון, תשפ"ג. רכח עמ'. (2050859@gmail.com)

הרב רוזנצויג עושה זאת שוב: בגיליון תשרי האחרון (עמ' 312-311) כתבתי על ספרו 'יְתֵהי אֶסְתֵּר נִשְׂאֵת חַן' - פרקי מבוא לספר ירמיהו, והנה יצא לאור ספרו על אסתר, גם הוא מפירות שיעוריו הרבים והנפלאים בתנ"ך בישיבה ההסדר ברמת השרון, בשיעור השבועי שלו בכפר הולדתו מבוא חורון ובמסגרות נוספות. שנים התבקש הרב בנימין להעביר את דבריו שבעל-פה אל הכתב, אך לא מצא פנאי לכך עקב עיסוקיו הרבים בלימוד והוראה וחינוך ומשפחה. אלא שבתקופת מחלתו בשנת תשפ"ב העלו חבריו ותלמידיו את שיעוריו על מגילת אסתר לרשת, ומאז שנתפרסמו וניצפו ע"י רבים הלחץ להעלותם על הכתב רק עלה. מראשי הדוחקים ברב רוזנצויג היה הרב ראובן ששון שליט"א, מייסדה וראשה הראשון של ישיבת רמת השרון, והוא גם דאג לרתום צוות שלם למלאכה, והנה הספר לפנינו. עיקר החידוש של המחבר הוא שהמגילה מדברת ב'שפת הצלולים' בלשונו, דהיינו שהיא משובצת לאורכה ולרוחבה ברמזים לפסוקים ועניינים אחרים בתנ"ך, שאחר זיהויים אפשר להבין באמת 'למה התכוון המשורר', שהרי את דבריו נאלץ לכתוב מחבר המגילה כשהוא חייב להימנע מלציין כל עניין שעלול לפגוע במלך או במלכות, כך שלפעמים הוא מתכוון לכתוב את ההיפך הגמור ממה שכתב בפועל.

בא הרב בנימין נר"ו ומגלה לנו את הסודות הטמונים בפסוקים שעדיין לא נתפרשו בדברי חז"ל והמפרשים הקדומים, ביאורים נפלאים שהמתינו אלפיים וחמש מאות שנה עד שנתגלו. המחבר מדגיש למשל שה'התלהבות' שהמגילה מתארת סביב איסוף הבתולות מרחבי שבע עשרים ומאה מדינה בעזרת תוכנית ממלכתית מאורגנת - מסתירה טרגדיה נוראה, שהרי נגזר בזאת מאסר עולם בבית הנשים או הפילגשים למאות ואולי אלפי נערות ונשים תמימות, וכל זה כדי שאולי הן תצלחנה לשעשע במשך לילה אחד את המלך אחשוורוש הנכבד... "ח' צלצולים" עיקריים טמונים במגילה לפי מניין המחבר, בהם למשל הקשר בין 'ככה ייעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו' לבין מצות חליצה - 'ככה ייעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו', עיי"ש בהסברו. הוא מראה פעם אחר פעם איך שהפרקים המוכרים ביותר בתנ"ך - פרקי מגילת אסתר - מהווים למעשה מעין כתב חידה, שאי אפשר לפותרה בלי להטות את האוזן ל'צלצולים' ולרמזים השתולים בה. הדברים כתובים בשפה ישירה, 'צברית', ונקראים כמעט כספר מתח. לספר נוספו פרקי מבוא ונספחים. בריאות שלימה ופוריות בכתיבה לרבי בנימין היקר.

חבל נחלתו. מאמרים ותשובות בדיני תורה. חלק עשרים ושמונה. מאת יעקב אפשטיין, שומריה, תשפ"ג. 379 עמ'. (emuna54@017.net.il)

כך נוסף בסדרה הנפלאה 'חבל נחלתו', ובה תשובות וביורוי הלכה בכל חלקי התורה. והנה כמה מהם: בס"ה מברר הרב אפשטיין מה כולל החיוב לומר דברי תורה בסעודה, ואם גם מי שאוכל יחיד מחויב לומר דבר תורה לפני ברכת המזון (התשובה חיובית). בס"ה כג הוא מברר איך ראוי שיתנהג אב"ל בשנת פטירת אביו או אמו ביום העצמאות כאשר התפילה כוללת שירה וזימרה, וגם מחוץ לבית הכנסת אי אפשר להימלט מקול נגינה וכו'; מסקנתו היא שבדורנו שעדיין רבים 'אינם מכירים בניסם' חשוב שדווקא מי שמבין את חשיבות עיצומו של יום העצמאות ישמח ויודה לה' על גאולתנו ועל פדות נפשנו, ובשביל זה אפשר להקל באבלות במהלך יום אחד ומיוחד זה, אולם הרב יעקב אריאל שליט"א מעיר שם שיום העצמאות דומה יותר לחנוכה מאשר לפורים, ואבלות נוהגת בו כרגיל. מעניין שהמעיר הנוסף על ספרי 'חבל נחלתו', הרב אביגדור נבנצל שליט"א, כותב שהוא אינו מגיב לדיון הזה, כי הוא נאמן לתנאי שהתנו עמו כאשר נתמנה לרב הרובע היהודי שלא להתערב בענייני יום העצמאות ויום ירושלים... המחבר מעיר כאן שפעם התפלל בבוקר יום העצמאות בבית כנסת 'זהרי חמה' בשכונת מחנה יהודה בירושלים עם הרב רפאל לוינ' זצ"ל בן הצדיק רבי אריה לוינ' זצ"ל. הרב רפאל נטה שלא לומר הלל, אך המתפללים עמדו על כך שתפילת ההלל תיאמר כפי שנהגו שם בימי אביו ר' אריה, ורבי רפאל סבר וקיבל... בסימן מב דן המחבר בשאלה מעשית קשה: איך ינהג כהן בבית רב-קומות ורב-דירות כשנמצא מת באחת הדירות, מה שאוסר לכאורה על כל הכהנים לצאת מדירתם עד להוצאת המת מהבניין, ומתברר שהעניין באמת מסובך. ס"נ עוסק בשאלה המפורסמת סביב הפסוק - שהוא גם ציווי הלכתי - 'הלעיטהו לרשע וימת', אם מותר לשים רעל בסנדוויץ' כדי לפגוע במי שדרכו לגנוב את הסנדוויץ' שהוכנו לצורך ארוחת צהריים. הרב זילברשטיין שליט"א התייר זאת כפשוטה של הלכה, ואחרים חלקו עליו באופן חריף, והרב אפשטיין מציג את המחלוקת. בסוף הכרך נמצא מפתח מקיף לכלל כ"ח הכרכים בסדרה.

לגעת בחיים. מבט בהיר על אתגרי השעה. הרב יוני לביא. ירושלים, דברי שיר, תשפ"ג.
313 עמ'. (milatova.org.il)

ספרי שו"ת רבים נכתבו ואף נכתבים בימים אלו לתועלת עולם ההלכה, וגם 'לגעת בחיים' החדש של הרב יוני לביא הוא מעין ספר שו"ת - אבל מסוג אחר. מובאות בו 25 שאלות הלכתיות והנהגתיות ואמוניות ומוסריות מתוך האלפים שקיבל הרב יוני בשנים האחרונות, ולכל שאלה - שמנוסחת באופן מעורר עניין ע"י המחבר - מחכה תשובה מפורטת ומרתקת, אולם לפני התשובה, במדור 'פותרים צוהר' שמוצב בין השאלה ובין התשובה, נוספים נתונים עובדתיים והיסטוריים ורגשיים ותורניים וגם תרבותיים שמרחיבים את היריעה, והופכים שאלה הלכתית-נקודתית לנושא הלכתי-אמוני-הנהגתי שלם, והתשובה בהתאם. השאלה הראשונה מבקשת לברר 'האם התנ"ך באמת היה', ואז על פני 15 עמודים מתאר המחבר את הפולמוס הישן והמתחדש בשאלה זו בין ההיסטוריונים והארכיאולוגים, מדבר על היחס לכפירה ולכופרים, מסביר את בעיית התיארוך של התנ"ך (ואף נכנס בקיצור לשיטת עמנואל וליקובסקי), ומסיים בהצהרה: האמונה שלנו בקדושת התורה ובאמיתותה אינה תלויה בממצאים ארכיאולוגיים אלא במסורת היהודית, כאשר התגשמות נבואות הנביאים מול עינינו אמורה להסיר את הספק לגבי אמיתות התנ"ך אף מהספקנים הקשים ביותר... הפרק מסתיים בהפניה למקורות כתובים ואינטרנטיים להרחבת היריעה בנושא למעוניינים. עבודה מושלמת. כמה מהשאלות שבספר מעסיקות את רוב בני הנוער וגם רבים מהמבוגרים - כמו הקושי להתפלל, מדוע מוסרי להשמיד את העם העמלקי, מהי הגישה ליחסי אישות ביהדות, לאן נעלמה בדורנו הסמכות הורית, איך נוהגים עם ילד דתל"ש, איך להתמודד עם נכות, איך מתייחסים לקרוב משפחה שעומד למות ועוד. פרקים נוספים דנים בחלומות, בגורל, בקדושת הנישואין, ביחס ללהט"ב, בגיל ההתבגרות, בענייני צניעות, ביחס להפלת עובר, בדילמות שקיימות בסוף החיים ועוד ועוד. ארבע שנים עבד הרב יוני על הספר הזה, והתוצאה מצדיקה את המאמץ. הרב יוני לביא משלב כדרכו גישה אישית וגלוית לב עם מקורות הלכתיים ברורים ומחייבים, והתוצאה היא, כמו בספרים האחרים שחיבר הרב לביא, חיבור שנעים לקרוא אותו וללמוד בו ולהפיק ממנו טובה הרבה. זהו הספר החמישי שלו (אחרי שני כרכי 'היי הרב', 'שאלות מהלב שלי' ו'העתיד מתחיל עכשיו'), ויש לקוות שהרב לביא החרוץ יביא לנו עוד מהחומר המשובח הזה.

לוח דבר בעתו. התשפ"ד. סדר היום, דברי הימים, עיתים לתורה, ייבנה המקדש, מעשה בראשית. העורך: הרב מרדכי גנוט. בני ברק, תשפ"ד. 1886 עמ'. (ldb480@gmail.com)

לוח 'דבר בעתו' הוותיק מקיף את סדר יומו של כל יהודי. הוא מתיימר לכלול את כל ההלכות והמנהגים הקשורים למקום ולזמן, את סדרי הלימוד השונים שהתקבלו בעם ישראל, את רשימת האירועים החשובים הלאומיים והעולמיים שקרו בכל יום, וכן מידע אסטרונומי, שנוסף לחשיבותו עבור מביני דבר - הוא גם אמור לקרב את התחום הזה לליבם של משתמשי הלוח. אחרי מפתחות, הסכמות, הסברים על קביעות השנה ('זח"ג מעוברת' למתעניינים), מאמר מאת הרב שי ואלטר שמתבסס על ספרו של אינג' ר' יעקב לוינגר ז"ל שמסביר את

הסיבה לסדר השנים המעוברות במחזור ('גו"ח אדו"ט' הידוע), והמבוא של העורך - מתחיל הלוח עצמו בעמ' 91 בענייני ערב ראש השנה. בין השאר נמצא בדברים על יום זה הסבר לחשיבות ה'מודעה' שמוסרים אחרי התרת נדרים, והצורך שגם הנשים תאמרנה את המודעה הזו, שאינה חייבת להיאמר דווקא לפני 'בית דין' וגם לא בצמוד להתרת הנדרים. מן הראוי אם כן שכל נער ונערה מהשנה שבה הם סמוכים להיות אישה (גיל 12/11 בהתאמה) ונדריהם קיימים יקפידו על אמירת מודעה זו, תוך הבנת תוכנה כמובן. ה'מודעה' הזו פותרת בעיות של הנהגות טובות שהאדם קיבל על עצמו ואינו מעוניין שהן ייחשבו כנדר, וספק-נדרים מסוגים שונים שקשה להימלט מהם. האמת היא שעל פי הדין גם אין צורך לומר את המודעה הזו כל שנה מחדש, אך כך נהגו, וטוב שכך. במקומות שונים בכרך העמוס הזה (כמעט אלפיים עמודים!) הוסיף העורך כדרכו נושא מעניין לעניין או עניינים שיש בהם חשיבות לדעתו בתאריכים מתאימים, כמו למשל דברים על הדף היומי ומייסדו, הערות על הפטרות נדירות, דיון בעניין עשרה בטבת שחל בערב שבת ועוד. בסוף הלוח נוספו כמה בירורי עניינים אסטרונומיים. בעמ' 106 מובאים דבריו הנוקבים של בעל ה'ערוך לנר' על הסכנה הקיימת בשנה שבה ר"ה חל בשבת ואין תוקעים בה בשופר, כשהוא מקשר את זה לזלזול בשמירת השבת. העורך מעיר שאכן השנים תרפ"ט ותשל"ד ותש"ס ועוד אחרות שר"ה חל בהן בשבת היו שנים קשות לישראל, ניבא ולא ידע מה ניבא - אסון שמחת תורה והמלחמה שפרצה בעקבותיו הוסיפה לרשימה גם את שנת תשפ"ד, יזכנו ה' לראות בקרוב בניאחוננו השלם על הרשעים, ובהמשך בניין העם והארץ. יישר כוחו של הרב גנוט על המפעל העצום שנטל על עצמו, יזכה להתמיד בו עוד שנים רבות וטובות.

למען ירושלים לא אשקוט. אסופת איגרות ירושלמיות מראשית תקופת השלטון העותמאני. ההדיר והוסיף מבוא והערות אברהם דוד. ירושלים, מוסד ביאליק, תשפ"ג. 280 עמ'.

(abraham.david@mail.huji.ac.il)

בשנת תשס"ג הוציא לאור ד"ר דוד את ספרו 'שאלו שלום ירושלים', אסופת איגרות עבריות בעניינה של קהילת ירושלים ויהודיה בתקופה הממלוכית (מקבילה לסוף תקופת הראשונים). עברו עשרים שנה, והנה הוא מוציא לאור חלק נוסף בסדרה - 'ז' איגרות מקוריות שנשלחו מירושלים בראשית התקופה העותמאנית, המתארות באופן בלתי-אמצעי את העיר ואת מעשיה ואת קשייה בתקופתן (ראשית תקופת האחרונים). הטורקים שלטו כידוע על א"י ארבע מאות שנה (רע"ז-תרע"ז), ובמהלך רוב התקופה הזו היא הייתה חלק נידח ומוזנח באימפריה שלהם, שהשתרעה בימיה הטובים מהודו במזרח ועד לאוקיינוס האטלנטי בקצה המערבי של צפון אפריקה, ומפרס והונגריה בצפון ועד תימן בדרום. במבוא המקיף והמרמק מתאר העורך והמהדיר, היסטוריון וחוקר עם ישראל וארץ ישראל ששימש שנים רבות כאחד מראשי המחלקה לכתבי יד בספרייה הלאומית בירושלים, את הארץ ואת היהודים שבה בתקופה האמורה, כשהוא מתמקד כמובן בעיקר בירושלים - שנראה שלקחה פי שניים מכל ערי הארץ, שגם הן ויהודיהן לא ליקקו דבש בתקופה הזו. האיגרת הראשונה היא משנת ר"פ (1520), שנים בודדות לאחר הכיבוש הטורקי, ובה מספר כותבה, ת"ח

ומקובל ירושלמי בשם ר' אברהם בן אליעזר הלוי הספרדי, על ירושלים ותושביה וחכמיה ועל השינויים לטובה ולרעה בעקבות חילופי השלטון, רומז על עליית דם שהקהילה היהודית ניצלה ממנה ברגע האחרון, וגם מעיד על סימני הגאולה שבפתח. האיגרת האחרונה, משנת שפ"ה (1625), נכתבה ע"י 'עולה חדש' איטלקי לרבו באיטליה, ובה הוא מספר בין השאר על הגזירות שהנחית על הקהילה היהודית השליט האכזר מוחמד אבן פרוח שכמעט גרמו לחיסולה. בין המכתבים נמצא מכתב לאחיה שבמצרים מאת יהודיה בשם אסתר, אלמנת רבי משה קאשטרו מתלמידי מהר"י בירב והמהרלב"ח (שהיה גם מעורב בפולמוס הסמיכה שפרץ ביניהם), איגרות מאת רבנו בצלאל אשכנזי בעל השיטה מקובצת ושל השל"ה לרבנו פייבוש מקראקא, ועוד. רבות מהאיגרות שבספר כבר התפרסמו בעבר על גבי כמות שונות, אבל אסיפתן לפונדק אחד בההדרה מדויקת ובליווי מבוא והערות מחכימות ומפתח מפורט עושה שירות גדול לכל אוהבי ירושלים וחכמיה.

מדינה, הלכה וכוונות התורה. שש סוגיות בענייני מדינה והלכה. יצחק שילת. ירושלים, הוצאת שילת מעלה אדומים, תשפ"ג. 456 עמ' (ysheilat@gmail.com)

מורי וידידי הרב שילת שליט"א, ממייסדי ומראשי ישיבת 'ברכת משה' במעלה אדומים, הוא ת"ח ומחבר רב-אנפין. הוא הספיק כבר להדיר מהדורה חדשה ומדויקת-ביותר של הרמב"ם בשם 'הרמב"ם המדויק', הוא תרגם והדיר מחדש את אגרות הרמב"ם והקדמותיו, וחיבר והדיר ותרגם וכתב ספרים ומאמרים רבים נוספים. בשנים האחרונות הוא מוציא לאור סדרת ספרים בענייני 'הלכה וכוונות התורה' - הספרים על רפואה ועל אישות כבר יצאו לאור, וזהו הספר השלישי, שעוסק בדרכי שלטון ומשילות ודרכי פסיקה בענייני ציבור ועוד. 'כוונות התורה' הוא מושג מיוחד שהרב שילת למד מפי רבו הגאון המופלא, מגדולי תלמידי החזו"א, רבי גדליה נדל וצ"ל, שמשמעותו היא שלכל מצוה יש - נוסף לכלליה ופרטיה - גם רעיון מרכזי, מהות פנימית, ואת זה מבקש מאתנו הקב"ה בקיום מצוה זו. לכוונה זו עשויות להיות משמעויות מרחיקות לכת להבנת פרטי המצוה הידועים והנידונים בספרי הפוסקים, אך גם למציאת כיוונים חדשים בתוכן המצוה. ברור, והמחבר מדגיש זאת בהקדמה, שמדובר ב'כלי עזר' עדין ביותר, שיש להשתמש בו בזהירות רבה כדי לא להוציא ח"ו דברי תורה לדברי הבאי, אבל בשימוש נכון עשוי הכלי הזה, בשילוב עם דרכי העיון ההלכתי המקובלות, להבהיר ואף לחדש פרטי הלכה שונים במצוות השונות. כך סובר הרב שילת, ואת זה הוא מנסה ליישם גם בספר זה בשש סוגיות שבכל אחת כעשרים פרקי משנה, העוסקות בשלטון בישראל - מלך ונשיא, מלך שסרח, מלכות חלקית בזמן הזה, משטר נשיאותי ופרלמנטרי (חלק מנושא זה פורסם ב'המעין' הקודם עמ' 284 ואילך), דינא דמלכותא דינא' גבולותיו והגבולותיו, תקנות הקהל היקפן וסמכויותיהן, המשפט בישראל - לכתחילה ובדיעבד, ביטחון ישראל - מלחמות מצוה וכיבוש בעבר ובהווה, דיני מחנה, לחימה בשבת, מוסר ומלחמה, דיני מצור, שלל המלחמה, ביטחון פנים, היתרים המבוססים על הכלל 'נמצאת מכשילן לעתיד לבוא', נזקי רבים, דיני 'עד רדתה' ועוד. הסוגיא השישית עוסקת בדיני גיור וגירות בזמן הזה ודיני ישיבת גויים בארץ. הרב שילת מרחיב בדבריו, ומגיע למסקנות הלכה בסוף כל

פרק. זהו ספר יסוד לכל מי שעוסק באחד הנושאים האלו. ושתי הערות: בעניין האיסור על המלך להרבות לו סוסים כותב המחבר (בעמ' 55-56 וב'מסקנות להלכה' עמ' 91 סע' יא) שהאיסור תקף רק לגבי סוסים המשמשים את המלך עצמו, ולא את אלו המשמשים את צבאו, ובימינו שאין רגילים להשתמש בסוסים ובמרכבות יתכן שכהרחת רעיון המצוה יש לקבוע בחוק שלראש ממשלה תיוחד מכונית שרד אחת בלבד. האמת היא שאין לי מושג כמה מכוניות שרד יש היום לראש ממשלתנו, אך לא מדובר על גלריה של מכוניות שתפארתו עליהן, ולכן נראה לענ"ד שסעיף זה אינו רלוונטי. בעניין מצות יד ויתד, נושא שהרב שילת התכתב בו בזמן מלחמת יום הכיפורים עם הגר"ש אלישיב זצ"ל, לא מוזכרת בדברי הרב שילת המציאות הקיימת היום של בתי כיסא 'צבאיים' שיש בהם בור עמוק ואין מקיימים בהם מצות כיסוי, וגם לא בתי כיסא כימיים שמצויים היום גם בבסיסים ניידים וזמניים. יש להתפלל שרבים מהדברים הנידונים בספר יהפכו בקרוב בעז"ה להיות הלכה למעשה, לראשונה מזה אלפי שנים.

מוריה. קובץ תורני. תשרי תשפ"ד. שנה שלושים ותשע, גיל' ד-ו (תס-תסב). ירושלים, מכון ירושלים, תשפ"ד. תעח עמ'. (office@machon-y.com)

זהו גיליון מורחב של כתב העת התורני המרכזי 'מוריה', שנוסד ע"י מורי וידידי הרב יוסף בוקסבוים זצ"ל רב הפעלים, וממשיך לצאת תמידים כסדרם ע"י צוות העורכים החשוב בהם כמה מבניו שליט"א. הגיליון מוקדש לזיכרו של הגר"ג אדלשטיין זצ"ל ראש ישיבת פוניבז' ומנהיג עולם התורה הליטאי, שזכה להרביץ תורה ברבים למעלה משמונים שנה, והוא כולל תשעה מדורים: בראשון, 'גנוזות', נמצאים קטעים מחיבור בכת"י מאת חכם כמעט לא-ידוע בשם רבי דוסא היווני (הוא כונה 'יווני' ע"י חבריו האשכנזים עקב מוצאו בהרי הבלקן). רבי דוסא נולד בראשית המאה השנייה לאלף השישי (המחצית השנייה של המאה הי"ד למספרם), ובמשך חייו נדד במרכזי התורה באירופה והיה אף מיוזד עם גדול רבני אשכנז בזמנו המהרי"ל. מדובר על פירוש על פירוש רש"י על התורה, שעומד להוציא אותו לאור מכת"י יידי הרי"מ פלס, במסגרת מכון 'מתיבתא דרש"י' בראשות הרב אהרן שפירא. החיבור כולל קושיות ותירוצים וביאורים על רש"י, כדרכם של בעלי התוספות. מי שסייע לזיהוי כתה"י היה הרב חזקי סופר בן הגר"ח שליט"א, שמצא שההבאות 'מכתבת יד' בספר מדרש תלפיות לר"א הכהן האיתמרי בעל 'שבט מוסר' כולן הן ציטוטים מספר זה, וישר כוחו. במאמר השני במדור זה מהדיר החוקר התורני הנודע הרב יעקב ישראל סטל סדרת הערות הכתובות בגיליונות כת"י של מחזור עתיק, ומזהה ומתאר במבואו הקצר כל מה שקשור לכתה"י הזה, שנמצא עתה בעיר פרמה שבאיטליה, ולהערות שבשוליו, כולל התכנים שבו, מקורותיהם, מעתיקהם, מקומוניהם, וכן רוכשיו, בעליו ועוד ועוד, מעשה להטים ממש של מחקר מקיף ומושלם. מסקנתו היא שכותב קבוצת ההערות הזו הוא אחד משרשרת בעלי כתה"י, חכם צרפתי לא-ידוע בשם רבי נתנאל מטלארט, היא העיירה Tallard בדרום מזרח צרפת על גבול פרובנס, שבה התקיימה בתקופת הראשונים קהילה יהודית מכובדת עד להתפרקותה והיעלמותה במהלך המאה הט"ו, כמה עשרות שנים אחרי כתיבה ההערות

הנ"ל. למרות שיהודי האיזור הזה לא גורשו בגירוש הגדול של יהודי צרפת בשנת קנ"ד - עזבו במהלך השנים רוב היהודים את המקום בעקבות הלחץ החברתי והכלכלי והדתי שהיו נתונים בו ונדדו למקומות אחרים באירופה, והנותרים התבוללו בין גויי הארץ. כך שהערות אלו המודפסות בגיליון הזה של 'מוריה' אינן רק זכר-עולם לחכם נשכח מלפני כשבע מאות שנה - אלא גם נר תמיד לקהילת קודש קטנה ששרדה מאות שנים, עד שנמוגה לה בצוק העיתים. בהמשך במדור 'זיכרון לראשונים' מאריך פרופ' י"ש שפיגל בעניין אחד ממנהגי שמחת תורה העתיקים - להניח חומש בארון הקודש הריק אחרי שהוציאו ממנו את כל הספרים לצורך ריקודי שמחת תורה. הוא מצליח להגיע למקורות רבים שעוסקים במנהג זה, ומפרסם שתי תשובות בנושא על פי כתיב יד. בהמשך הגיליון נמצאים עוד כשבעים מאמרים וחיידושי תורה והלכה ואגדה ומנהג ומחשבה והערות שונות במדורים שונים מאת גדולי ישראל זצ"ל ושליט"א וגם מפרי לימודם של צורבים צעירים, ביניהם בירור מקיף של הגאון הרב-תחומי הרב זלמן קורן בעניין זמן תפילת נעילה, ומאמר של ר' צבי רייזמן בעניין חיוב נשים במנהגי ערב יו"כ ויו"כ עצמו. ושוב אני מרשה לעצמי להעיר לסיום: אולי בכל זאת הגיע הזמן לוותר על הסימון הכפול והמשולש לכל גיליון [הפעם גיל' ד-ו (תס-תסב)]? גיליון אחד - מספר אחד!...

מסורת התורה שבעל פה. יסודותיה, עקרונותיה והגדרותיה. שלמה זלמן הבלין. ירושלים-רחובות, מכללת אורות ישראל, תשע"ב-תשפ"ב. 3 כרכים. (avlin7@gmail.com)

הרב פרופ' הבלין נר"ו נמצא עתה עמוק בעשור התשיעי לחייו, והוא ממשיך ליצור ולכתוב ולפרסם ולהגיב ולהורות כמעט כמימים ימימה. בדמותו ובתורתו הוא משלב שילובים רבים, חלקם לא קונבנציונליים - נין וכך למשפחת רבנים חב"דניקית מפורסמת שנשא לאשה בת למשפחת פינקל מראשי ישיבת חברון, למדן ישיבת-ליטאי שעוסק רוב ימיו במחקר אקדמאי, מחנך ומרצה במוסדות רבים ושונים, פה מפיך מרגליות שכל שומעיו עושים את אוזניהם כאפרכסת - שגם כתב מאות מאמרים מרתקים וחיבר וערך וההדיר עשרות ספרים, אישיות של 'גם וגם'. אם נוסיף לזה את סבר הפנים היפות שלו, ואת הסיוע שהוא נותן בנפש חפצה לכל פונה ומבקש בכתב ובעל-פה, נמצא שאנו עוסקים באדם משכמו ומעלה. בשנים האחרונות חייך ולימד בין-השאר מורים ור"מים ב'מכללת אורות' ברחובות (לשעבר הסמינר למורים 'מורשת יעקב'), ומכללה זו זכתה להוציא לאור את היצירה הענקית 'מסורת התורה שבעל פה' בשלושה כרכים גדולים, בס"ה כ-1700 עמודים גדושים וצפופים, ובהם מיטב המאמרים והמבואות והערכים האנציקלופדיים והסקירות והמחקרים שכתב והדפיס פרופ' הבלין במהלך עשרות שנים, בתוספת נופך. כך אחד יצא לאור בשנת תשע"ב ובו ט"ו פרקים שבכל אחד מהם פרקי משנה רבים, והוא עוסק בהגדרת התורה שבעל פה, מהותה, היקפה, זמנה, עיקריה, דרכי הלימוד של חז"ל, דרכי ההכרעה בתורה, ענייני נוסח במסורת ובמחקר, 'החתימה הספרותית' והחלוקה לתקופות, ניתוח מפורט של התלמוד הבבלי ובניינו ותוכנו ונוסחו וכל מה שסביב עניינים אלו, ועוד ועוד נושאים ותתי נושאים שפשוט מדהימים את המעיין בהיקפם, בכמות המקורות שהמחבר משתמש בה, בהסברה הברורה של נושאים

מסובכים, ובעיקר בשילוב המיוחד-במינו של למדנות ומחקר, כאשר לשני התחומים ניתן המקום הראוי, בכבוד גדול ובחיבה מודגשת למסורת הדורות מצד אחד - אך בגישה מחקרית ללא משוא פנים מצד שני. לכל עותק של הכרך הראשון צורף דיסקט שכלל את כל החומר שבספר, תחליף - חלקי - למפתח מפורט, שבספר כה גדול ומורכב ההכנה שלו הייתה עשויה להיות מבצע גדול ומסובך וגם יקר מאוד. עברו כמה שנים, ושני כרכים נוספים נוספו לסדרה: הכרך השני ובו 21 פרקים עוסק בגאונים ובתקופתם, ברמב"ם ובחייו וביצירתו - כולל דיונים מפורטים על כתבי יד ומהדורות שונות של משנה תורה (ואף ביקורת חריפה שנכתבה נגדו על סקירה ביקורתית שכתב על הכרך הראשון, והיחיד שיצא לאור [אולי גם בגלל ביקורת זו?], של המהדורה המדעית של הרמב"ם בהוצאת מוסד הרב קוק, ותגובתו המתונה והשקולה על ביקורת זו), וקונטרס גדול ובו בירורים וחיידושים בהלכות שונות ברמב"ם, בירורי עניינים הקשורים לרש"י ולרבנו גרשום ולרשב"א, דיונים מעמיקים וגם ביקורתיים על ההדרת ספרים תורניים בדורנו, וכל זה רק על קצה המזלג. בכרך השלישי ובו 25 פרקים נמצאים מחקרים מפורטים בענייני המאירי, הגהות מיימוניות, הספרים התאומים אורחות חיים וכלבו, מחקרים על דפוס רומא הקדומים ומהדורות התלמוד הראשונות, על הרלב"ח ומהר"י בירב, על רבי יחיאל אשכנזי - מגדולי הדור בתקופת מרן הב"י שכמעט נשכח זכרו, על משפחת כלץ ורבניה, על תולדות הישיבות וסוגי הפלפול, בירורים בתורת הגר"א ובעל התניא והחזון איש ועוד, וגם כמה עניינים שנדפסו לראשונה ב'המעין' - כמו הוויכוח בעניין גיד הנשה ודברי ר"י אייבשיץ בעניין ועוד. לשני כרכים אלו לא צורף דיסקט כתחליף למפתח מפורט, אבל שלושת הכרכים ימצאו במאגרי המידע השונים כ'אוצר החכמה' ודומיו, כך שחיפוש בטקסט של הספרים יביא את המעיין לכל הטובות שמצויות בו. אין ספק, הסדרה 'מסורת התורה שבעל פה' היא יצירה מונומנטלית. לא נשאר לי אלא לברך את מורי וידידי רש"ה שליט"א בבריאות איתנה ואריכות ימים ופוריות בכתיבה ולימוד והוראה, ובהמשך פרסום דברי תורה ומחקר-תורני משובחים כהנה וכהנה לתועלת עולם התורה לדורות.

מעלין בקודש. ביטאון לענייני המקדש וקודשיו. גיל' מו (אלול תשפ"ג). כרמי צור, בית הבחירה, תשפ"ג. 155 עמ'. (malinbakodesh@gmail.com)

שמונה מאמרים כולל הגיליון החדש של 'מעלין בקודש', היוצא לאור תמידים כסדרם ע"י כולל 'בית הבחירה' שביישוב כרמי צור שבדרום גוש עציון. איכות הכותבים והניתוק הגמור מכל עניין ציבורי-פוליטי גורם לכתב העת הזה להיות הבמה החשובה ביותר בימינו למאמרים ומחקרים תורניים בענייני המקדש ומה שסביבו. בגיליון זה כותב הרב יהודה זולדן, לשעבר המפקח הראשי במשרד החינוך על לימודי התורה שבע"פ, על שמחת בית השואבה במקדש, וידידי מנוער הרב מאיר שפיגלמן מאפרת מאריך ברקע ההלכתי של נס פך השמן, ומחדש שהבנת הנס תלויה בהבנת הגישה ההלכתית של החשמונאים לחיוב ההדלקה במקדש על פי השיטות השונות. בכך גם מתיישבת לדעתו קושיית הבית-יוסף המפורסמת בעניין מספר ימי חג החנוכה, עיי"ש (אולם עם כל אריכות הדברים לא מצאתי בדבריו יישוב לקושיא ישנה - מדוע לא הדליקו החשמונאים עם מעט השמן שמצאו פתילות דקות יותר,

כך שהשמון היה מספיק מראש לכמה וכמה ימים, והרי אין שיעור הלכתי לעובי הפתילות! וצ"ע). בהמשך עוסק ראש כולל 'בית הבחירה' והעורך הראשי של 'מעלין בקודש' הרב שלמה במשמעות זריקת הדם על המזבח שהיא לכאורה עיקר עבודת הקורבנות, וחבר המערכת הרב הראל דביר כותב על היתר שתיית יין בזמן הזה לכהן שמכיר את משמרתו, כאשר מדובר בעיקר על בני משפחת מגורי-כהן מעדת תימן שמחזיקים במסורת מוצקה שהם בני משמרת יהויב. הרב אהרן ווסר מראשי הכולל בישיבת הר עציון עוסק שוב בגדרי דין 'חרב כחלל', אך לא בהקשר שזכה לכותרות בשנים האחרונות - חידושו העצום של הרב עזריה אריאל ממכון המקדש שדין זה מתקיים רק 'בחיבורים', ואכמ"ל. המאמרים בגיליון זה מכבדים את כותביהם ואת הבמה שבה הם מתפרסמים.

מצפונות רב עיר. הרב צפניה דרורי. קריית שמונה, ישיבת ההסדר, תשפ"ג. 222 עמ'.
(office@yk8.org.il)

לפני 56 שנה נשלח האברך צפניה דרורי ע"י רבו הרב צבי יהודה זצ"ל על פי בקשת הראשון לציון הרב יצחק ניסים זצ"ל לשמש כרבו של ישוב העולים הצפוני קריית שמונה. במשך כל השנים האלו היה הרב דרורי עמוד התווך בכל עניין הקשור לתורה ולמצוות ולהפצת היהדות ביישובו ובכל רחבי הגליל העליון, הוא לימד ופסק ויזם ובנה והפעיל ועסק בצרכי ציבור, דאג לשירותים הדתיים ולעידוד החזרה בתשובה ועוד ועוד. כמו אוזני שמעתי פעם ממורי הרב אהרן ליכטנשטיין זצ"ל שפשוט לא יאומן איך יהודי אחד יושב בקרית שמונה וכל היהדות של הגליל העליון נשענת על כתפיו! נראה שהיממה של הרב דרורי כוללת עשרות שעות, ורק אצל אנשים 'רגילים' ביום יש רק 24 שעות ברוטו. כך למשל נוסף לכל עיסוקיו הגיע הרב בזמנו, כשלמדתי בישיבת הגולן שזה עתה קמה, כל שבוע ללמד אותנו שיעור בספר הכוזרי (אני זוכר שהוא אמר שקיימות מהדורות חדשות ומדויקות של ספר הכוזרי, אך הוא התרגל ללמוד במהדורת צפרוני ובה הוא ממשיך להשתמש...). ואחרי השיעור השיב לשאלות התלמידים, פסק ויעץ ועודד וחזק. וכך כל שבוע. בגישתו הנעימה והידידותית מצא מסילות לליבם של קרובים ורחוקים, ופעל בענייני ציבור שונים גם במישור הארצי (שנים רבות שימש בין השאר כיו"ר 'האגודה להתנדבות בעם' שריכזה את פעילותן של רוב בנות השירות הלאומי בארץ). אלפי העתקי מכתבים שכתב וקיבל נמצאים בארכיונו, ובנו יהונדב החליט להוציא לאור דוגמאות מהם, שיתנו הצצה לסדר יומו של רב עיר שכל צורכי העיר, ולא רק הם, מוטלים על כתפיו. בספר נמצאים מדורים בענייני גיור ומשפחה וכשרות וצבא ושירות אזרחי וכבוד התורה ויישוב ארץ ישראל והרבצת תורה והרבה מענייני העיר קריית שמונה, וגם כמה מכתבים שעוסקים באחת מגולות הכותרת של פעולותיו - הקמת ישיבת ההסדר בשנת תשל"ז, בסיועו בין השאר של ח"כ יוסי שריד שהתיידד עם הרב בשנים בהם התגורר בקרית שמונה (יוסי שריד סיפר כעבור שנים שהוא מתחרט על הסיוע הזה...). העורך מדגיש שלא מדובר בספר שו"ת הלכתי רגיל למרות שהוא כולל פסקי הלכה רבים, מפני שהפסקים ניתנו פעמים רבות במצבי דחק ואינם מתאימים לימים כתיקונם, ומפני שיעקר תפקידו של הספר להציג את פעולותיו של רב עיר שמרגיש אחריות למקום ולזמן ולתורה

ולעם, ולהראות כמה יכול להשפיע מי שלוקח על עצמו אחריות מעין זו, ולא דווקא להכריע בענייני הלכה. רק דוגמא אחת מהספר המרתק הזה: במדור 'כשרות' מופיע מכתב של הרב דרורי לראש המועצה האזורית גליל עליון ובו דרישה לסייע לו במאמציו לסגור דיר חזירים שהוקם באחד המושבים, עם בקשה שלא לערב בעניין גורמי חוץ - למרות שיכול היה הרב להשתמש בסמכויות חוקיות כדי להכריח את המושבניק הסורר לסגור את דיר החזירים העדיף הרב לסיים את הפרשה בשקט ובשלום, וכך היה. יאריך ה' את ימיו ושנותיו של רבה הוותיק של קריית שמונה וראש ישיבת ההסדר בה הרב צפניה דרורי, ויזכה בקרוב לראות בשוב תושבי העיר לבתיהם אחרי הניצחון על אויבינו רשעי ישראל בשמחה ובטוב לבב.

קהלת - סדק של אור. יונתן גרוסמן ועשהאל אבלמן. ירושלים, מגיד, תשפ"ג. פא+372 עמ'. (02-6330530)

להבין את ספר קהלת זהו סיפור לא פשוט. קהלת הוא אחד הספרים החידתיים ביותר בתנ"ך, הוא מעצים את העולם מצד אחד - ומהביל אותו מצד שני, יאוש ותקווה משולבים בו זה בזה, והוא מלא בספקנות מאכן ובאמונה מאידך. מסובך. בשנת תשע"ו לימד פרופ' גרוסמן, בוגר ישיבת הר עציון שמשמש עתה כראש המחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר אילן, סדרת שיעורים על ספר קהלת במכללת יעקב הרצוג שע"י ישיבת הר עציון, ובעזרת חברו ד"ר עשהאל אבלמן הפכו השיעורים לספר מסודר ומורחב ומרשים ביותר. זהו ספר אקדמאי, שמתייחס ומצטט גם דעות של חוקרים ומפרשים מודרניים שדבריהם אינם מתאימים למסורת ישראל סבא, אבל גם ב'מאקרו', ענייני אמונות ודעות, וגם ב'מיקרו', ענייני נוסח וביקורת הטקסט, מצליחים המחברים, לפי מיטב הבנת, לא לעבור את הקו הראוי ליהודי ירא שמים. המסקנה שלהם היא שבסופו של דבר מזמין אותנו מחבר ספר קהלת לחיות חיים של שמחה ואושר ומשמעות ואופטימיות תוך דרישה לנצל את ימינו בעולם הזה באופן חיובי, ולא כפי שניתן לטעות בקריאה אחרת, מוטעית ופסימית, של הספר.

The Tripod [הֶחֱצוּבָה]. מבט חדש על שלושת הרגלים. מאת הרב נייל נחמן לאואר (Neil Lauer). ארה"ב, מוזאיקה, תשפ"ב. 18+302 עמ'. (info@mosaicpress.com)

הרב לאואר הוא רב ומחנך ואיש עסקים מניו ג'רזי, ארה"ב. בחיבור זה, שבינתיים הופיע רק באנגלית, הוא מעניק לקורא מבט חדש על מועדי ישראל ותפקידם בחיי היהודי שומר המצוות. הוא מדגיש את החוסר הגדול הקיים היום בחגיגת המועדים בלי בית מקדש, ומראה איך שלושת הרגלים משמרים את המשמעות הרוחנית של האירועים המרכזיים בהיסטוריה הקדומה של עם ישראל. ב-21 פרקי הספר קיימים ניתוחים הלכתיים ותובנות רוחניות וביורוי מקורות והסברי מנהגים, כך שהלומד בספר יגיע למועד הקרוב עם מבט שונה לחלוטין ממה שהוא היה רגיל אליו עד עתה. יש לשבח גם את העיצוב המיוחד של הספר, כדרכה הטובה של הוצאת מוזאיקה בספרי היהדות שהיא מוציאה לאור.

חדש!

סמ"ג עשין כרך ב

בשעה טובה ומוצלחת יצא לאור ע"י מכון שלמה אומן כרך נוסף בסדרת הסמ"ג השלם - עשין כרך ב הכולל את מצוות עשה פב-קכב

עם פירושי ראשונים ואחרונים
מכתבי יד ומדפוסים ראשונים
בתוספת מקורות, ביאורים, ציונים
ילקוט שינויי נוסחאות ותוכן מפורט
הכרך השלישי והאחרון של חלק העשין
ייצא לאור בעז"ה בשנה הבאה.

להזמנות: הקלידו בגוגל 'מכון שלמה אומן' או machonsmaag@gmail.com

חדש!

יוצא לאור בקרוב על ידי ספריית משעול
שע"י מכון שלמה אומן

הספר 'התשב"ץ ושוודי הים'

סיפורים אמיתיים מתקופת ה'ראשונים',
מלווים באיורים צבעוניים

התשב"ץ (רבי שמעון בן צמח למשפחת דוראן) חי
באי מיורקה שליד ספרד לפני כ-600 שנה. בספר
יוכלו הקוראים להשתתף עמו בבריחתו לאלג'יריה
אחרי הפרעות שערכו הנוצרים ביהודי מיורקה
בשנת קנ"א, ובאירועים שאירעו עמו כאשר שימש
כראש הדיינים באלג'יריה.

באותה תקופה הטילו שודדי ים את חיתתם על כל המפליגים באוניות באיזור הזה של הים התיכון, ובספר נכללים סיפורים אמיתיים על מעשי שוד בים וביבשה, על יהודים שנאנסו לחיות כנוצרים, על מקרי הצלה מופלאים, ובכלל על חיי היהודים בצפון אפריקה באותה תקופה, סיפורים שאת חלקם חוו התשב"ץ ובני משפחתו על בשרם, ונשמרו בספרו 'שו"ת התשב"ץ' ובספריו האחרים.

עקבו בקרוב במו"ל ה'ספריית משעול'